

Олексій (* ? – † ?)

Культурний діяч. Згадується в двох листах до князя *В.-К. Острозького*, які приписуються князю *А. Курбському*. Ці листи атрибууються 1578 р., коли вже виникла ОА і здійснювалася підготовка до видання *Острозької Біблії*. У них *О.* характеризується як особа, наближена до князя *В.-К. Острозького*. Він, судячи з цих згадок, був добре освіченою людиною, займався публіцистичною діяльністю й оригінально коментував Біблію. Міг брати участь у роботі вченого гуртка, що сформувався тоді в Острозі, щодо підготовки до друку *Острозької Біблії*, а також у роботі ОА.

На думку *І. Мицька*, *О.* може бути тотожний краківському протестантському друкареві *Олексію Родецькому*.

Література: Мицько *І. Іван Федоров, Життя в еміграції.* – Острог, 2008. – С. 96; Його ж. *Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636).* – Київ, 1990. – С. 104-105; *Письма князя А. М. Курбского к разным лицам.* – С.-Петербург, 1913. – С. 53, 108.

Петро Крالیук

Описи (інвентарі) Острога XVI – середини XVII століття

Документи, які складались за різних обставин і з різною метою. Відомі такі інвентарі Острога й Острожчини: 1) акт (подавчий) уведення у володіння Острогом і навколишніми селами *Беати Костелецької*, вдови князя *Іллі Острозького*, у 1542 році; 2) акт поділу володінь князя *Іллі Острозького* між його вдовою та дочкою 1542 року; 3) *акт розподілу володінь князя К.-В. Острозького між його дітьми Олександром і Янушем 1603 року*; 4) акт поділу володінь князя *Олександр*

ра Острозького між його дочками *Софією Любомирською*, *Катериною Замойською* та *Анною-Аллоїзою Ходкевич* 1620 р. (січень); 5) опис володінь князя *Януша* після його смерті і передачі створеної на їх основі *Острозької ординації князя Заславському* (липень 1621 р.); 6) опис *острозьких володінь 1654 р.*, в якому фіксувалися спустошення, викликані війною під проводом *Б. Хмельницького*. Два описи датуються початком XVIII ст. і є своєрідною точкою відліку історії Острога нового історичного етапу.

Подавчий акт 1542 р. є поденними записами (30.01.-6.02.1542) королівського дворянина *Яна Лютомирського* про передачу вдові та дочці князя *Іллі Острозького* сіл волості та *Острозького замку*. Найдетальнішим описом Острога є *акт поділу володінь князя В.-К. Острозького* між його синами *Янушем і Олександром*. Створено його було 10-17.03.1603 року. Зберігся у значній кількості копій. Інвентар *Олександрової частини (1621)* створено на основі тривалої підготовки, в ході якої в 1619-1620 рр. ревізори, очолені литовським підскарбієм *М. Тризною*, описали маєтності (на всій території Речі Посполитої), тому цей опис точніше було б називати ревізією. Острог і Острожчина відійшли до *Анни-Алоїзи Ходкевич*. Опис 1621 р. володінь *Януша Острозького* дає можливість повністю охарактеризувати Острог і Острожчину того періоду. Винятковість опису 1654 р., що пов'язана з реєстрацією спустошень і збитків, знайшла відображення і в самій назві – “Ревізія...”. Описами (у значенні описово-статистичні джерела) можна вважати також первинні (1576, 1604 та 1635 рр.) та підсумкові (1570, 1577, 1583, 1589 рр.) реєстри збирання державних податків.

Збереглися також інвентарі окремих складових частин Острожчини – церковних володінь (1571), *Дерманського монастиря (1627)*, *Межиріцького ключа (1640, 1643)* та окремих сіл (1593, 1595).

Найбільш детальний опис Острозького замку міститься в інвентарі 1621 р.; описано замок також в актах 1603 та 1654 років. У 1542 р. зафіксовано було лише майно, що знаходилось у замку (в т. ч. 21 книга). Опис міста відсутній в акті 1542 р.; у ревізії 1654 р. він незначний, що пов'язано зі станом і спустошеністю Острога. Значне місце опису міста, його вулиць та мешканців відведено в інвентарях 1603 та 1621 років.

Усі інвентарі XVII ст. фіксують стан сільських населених пунктів на час створення, а акт 1654 р. подає характеристики (розміри, кількість селянських господарств) як на момент ревізії, так і на 1648 рік.

Серединою XVII ст. датується ще один опис Острога. Порівнявши його з ревізією 1654 р. і виявивши між ними спільні риси, М. Ковальський відніс його до 1651-1653 років. До кінця XVII ст. належить, на думку М. Ковальського, ще один опис Острога, точніше його фрагменти, підшиті до опису Межиріччя. Інвентарні описи м. Острога й Острожчини містять свідчення із соціальних, економічних, демографічних, історико-культурних питань.

Публікації: Акти 1542 р. (підгот. В. Атаманенко, Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів (Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського). – Київ, 2005. – С. 57-79); Дільчий акт 1542 р. (підгот. І. Тесленко, Архівознавство. Археологія. Джерелознавство. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 109-123); Інвентар частини замку в Острозі 1620 р. (Підгот. М. Боянівська); Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст. / Упоряд. В. Атаманенко. – Київ – Острого – Нью-Йорк, 2004; Ревізія 1654 р. (підготув. В. Атаманенко, Український археологічний щорічник. – Київ – Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8/9. – С. 410-528); Ревізія частини замку 1654 р. (Підгот. М. Ковальський), // Острозька давнина: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 122-124, 139-145; Частина ревізії 1620 р. (підгот. І. Ворончук, Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 р.). – Київ – Старокостянтинів, 2001. – С. 140-204).

Література: Атаманенко В. Інвентарні описи Межиріччя XVII століття // Український археологічний щорічник. – Київ – Нью-Йорк, 2002. – Вип. 7. – С. 71-83; Його ж. Найдавніші описи Острозької волості як джерело з соціально-економічної історії // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Київ, 2005. – С. 44-79; Ковальський М. П. Документальні джерела з історії м. Острога і Острожчини, виявлені в головному архіві давніх актів (АГАД) у Варшаві // Матеріали IV наук.-краєз. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. – Острого, 1993. – С. 65-74; Його ж. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения. – Днепропетровск, 1975. – Вип. 2. – С. 113-137; Його ж. Острого как политико-административный, экономический и культурный центр XVI в. // Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 49-56; Його ж. Острожский инвентарь 1654 г. // Исследования по археологии и источниковедению отечественной истории XVI-XX вв. – Днепропетровск, 1990. – С. 32-40; Перлштейн Я. Несколько слов о княжестве Острожском // Временник Общества истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1852. – Кн. 14. – С. 33-48; Його ж. Описание города Острога // Чтения Общества истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1847. – № 4. – С. 137-142; Тесленко І. Акт поділу володінь між кнг. Беатою з Костельця і кж. Гальшкою Острозькою 1542 р. як джерело з соціально-економічної історії Острозької волості // Архівознавство. Археологія. Джерелознавство. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 109-123.

Віктор Атаманенко

Освітня система Острозької академії

Відсутність необхідних джерел (статутів, навчальних програм) не дають змоги повністю реконструювати освітню систему й педагогічний процес у ОА. Частково це можна зробити на основі фрагментарних згадок, що є в джерелах, які стосуються цього навчального закладу.